

Publikováno in Genealogia ac heraldica Bohemica. Sborník příspěvků z odborné konference pořádané Českou genealogickou a heraldickou společností v Praze (www.genealogie.cz) ve dnech 28.-29. dubna 2001 na zámku Nečtiny, s. 72-95.

ZNAK LIECHTENSTEINŮ V 17. STOLETÍ

Jiří J. K. Nebeský

Přestože Liechtensteinové se šest a půl století významně podíleli na politických, uměleckých i hospodářských dějinách Moravy, Slezska i Čech, pozornost, kterou jim dosud česky psaná literatura věnovala, je poměrně malá. V heraldické oblasti je to stejné. Toho, kdo se zajímá o šlechtickou heraldiku to mrzí z podstaty existence informační mezery; kunsthistorik, který se se znakem Liechtensteinů setkává poměrně často, zase nemůže využít možností, jež by mu přehled vývoje znaku poskytl např. pro bližší datování vzniku té které památky; zájemce o symbolické systémy raného novověku je ochuzen o jeden kamínek z mozaiky projevů dobové mentality atd. Studium liechtensteinské heraldiky navíc přináší významné informace také moravské komunální heraldice, takže zabývat se jím snad není úplně zbytečné¹.

* * *

Stručné zmínky o rodovém znaku Liechtensteinů nacházíme v množství genealogických prací věnovaných rodu od 16. století², stejně jako v nepřehledném chuchvalci genealogických encyklopedií, schematismů atd. Tyto zmínky se soustřeďují na aktuální podobu rodového znaku (tj. většinou Gundakarovy linie), případně s poznámkou o jeho (relativně) původní formě.

V literatuře 19. i 20. století³ se podává vývoj liechtensteinského znaku poměrně jednoduše – lze jej vyjádřit pouhou trojicí či čtveřicí znaků: původní rodový znak do 16. století; (před)poslední varianta knížecího znaku Karla z Liechtensteina a jeho potomků; znak Gundakarovy linie. Do tohoto konceptu zapadá i většina zmínek o liechtensteinském znaku v česky psané literatuře⁴. Zjednodušená představa byla narušena ke konci 19. století díky numismatickému materiálu Karla z Liechtensteina, obsahujícímu několik „neznámých“ variant jeho znaku⁵. Ojedinelá zmínka o této kapitole liechtensteinské heraldiky pronikla (s chybami) k českým čtenářům až v roce 1971: „*Když Karel z Liechtensteina nabyt po roce 1620 velikého majetku, zprvu si sestavil složitý znak se znaky všech svých panství (tj. poddanských měst). Ale ustal od toho (patrně na pokyn moravské zemské vlády!) a jeho rod nenosi než znaky vévodství: Slezsko, Opava, Krnov (vedle zděděných rodových).*“⁶

V té době již byla v Rakousku zveřejněna první zásadní studie na toto téma⁷. Ta byla zřejmě známa i autorovi populárněji zaměřeného českého numismaticko-heraldického článku z roku 1979⁸, zatímco poslední publikovaná práce, která se výrazněji dotýká liechtensteinské heraldiky, se obešla bez znalosti zahraničních publikací⁹. Tento text se pokouší informace známé z literatury upřesnit na základě heraldického materiálu - rodových pečeti (uložených zjm. v Zemském archivu a Slezském zemském muzeu v Opavě, Moravském zemském archivu v Brně a Státním ústředním archivu v Praze), mincí¹⁰ a výtvarného provedení znaku na nemovitých památkách (Hustopeče, Lednice, Uherský Ostroh, Opava). Přes nové poznatky, které přinášíme, ovšem nelze tvrdit, že všechna místa výsledné mozaiky jsou čitelná – zejména heraldický vývoj Gundakarovy linie v 17. století nelze dostatečně prozkoumat bez znalosti materiálu, který snad obsahuje liechtensteinský Rodinný archiv ve Vídni¹¹.

* * *

Rod, vládoucí dnes v alpském ministátě Knížectví Liechtenstein, můžeme v historických pramenech sledovat v přímé linii k Dětrichovi z Liechtensteina, doloženému kolem let 1178-1192¹². V minulosti ještě vzdálenější se už dostáváme na pole více či méně pravděpodobných hypotéz, podle nichž považujeme za nejstarší doložené členy rodu Dětricha, který se připomíná poprvé v roce 1096 a Huga z Leutsorffu a Stetteldorfu (kolem 1100-1120), o němž víme, že byl „consanguineus“ Bedřicha z Lautisdorf-Machlandu, z rodu pozdějších pánů z Donauwörthu. Hypotéza, že Liechtensteinové mají původ ve stejném rodě jako páni z Donauwörthu¹³ je zatím všeobecně přijímána a nahrazuje tak starší hypotézu o původu z rodu Kuenringů¹⁴, nehledě k ještě mnohem starším dobově podmíněným genealogickým konstrukcím, jejichž půvab je ovšem nepopíratelný, že totiž Liechtensteinové pocházejí z rodu Este, odvozujícího svůj původ z dob Římské republiky¹⁵.

V jihovýchodním koutu Římsko-německé říše vzniklo ve 12. a 13. století šest hradů s názvem Li(e)chtenstein, trojice z nich pak dala jméno některému ze šlechtických rodů¹⁶. Námi sledovaný rod pozdějších knížat z Liechtensteina měl své sídlo u dolnorakouského Mödlingu, zmiňme se i o dvojici stejnojmenných rodin, protože občas dochází k záměně jednotlivých členů rodu – dolnofranská rodina Liechtensteinů užívala pilovitě čtvrcený štít a vymřela v 16. století, korutanští Lichtensteinové (Lichtenstein-Castelcorno) se v 17. století přesunuli na Moravu, z jejich řad vyšli dva olomoučtí biskupové, vymřeli roku 1761 a jejich jméno a znak (klínovitě dělený štít) přešly na rod Podstatských.

Liechtensteinové na hradě Liechtenstein u Mödlingu, který v první polovině 12. století vystavěl stejnojmenný nástupce (syn?) zmíněného Huga patřili k ministeriálům rakouských vévodů, základem jejich pozemkového majetku byly hrady (a panství) Liechtenstein, Rohrau a Petronell u Hainburgu. Zřejmě již ve 12. století se oddělila štyrská linie (Murau), ve 13. století se dolnorakouská část rodu rozdělila syny Děťřicha z Liechtensteina (1180-1201) na tři větve: Děťřich (1230-1258) založil linii na hradě Rohrau a Liechtenstein, která vymřela jeho vnučkou Dietmut (†1309/19); Albrecht (1234-1285) vytvořil se svými potomky linii zvanou Petronell, která vymřela také už ve třetí generaci, někdy na počátku 14. století. Rakousko-moravskou větev (Mikulov) založil Jindřich z Liechtensteina.

VÝVOJ ZNAKU DO ROKU 1600

Z čistě heraldického pohledu je nejzajímavějším, protože nejdynamičtějším, obdobím vývoje liechtensteinského znaku 17. století, rámcově se ale chceme zmínit i o tom, co mu předcházelo a co následovalo:

První znaky, jež může označit za heraldické, se objevily v Evropě někdy v polovině 12. století. V prvním století existence evropské heraldiky ovšem její pravidla teprve vznikala, zjm. prvek dědičnosti znaku, který je pro rodovou heraldiku zásadní, se ustavoval pomalu. U většiny rodů, které byly společensky významné už ve 12. a 13. století se tedy nejprve setkáváme se značnou rozkolísaností podoby rodového resp. osobního znaku, výjimkou nejsou ani Liechtensteinové.

První dochované pečeti Liechtensteinů nenesou heraldickou výplň, ale představují dvojici stromů, umístěných po stranách pečetního pole a směřujících k sobě větvemi. Jedná se o čtveřici pečetí Děťřicha z Liechtenstein-Rohrau (1230-1258) a jeho stejnojmenného syna (†1277)¹⁷. Symboliku tohoto obrazu lze snad interpretovat jako vyjádření lenního aktu¹⁸.

Dělený štít, který se později stal rodovým znakem Liechtensteinů se poprvé zřejmě objevuje pečeti z roku 1258 (jasnější otisk je z roku 1260¹⁹). Jindřich z Liechtensteina, zakladatel rakousko-moravské větve rodu, tehdy použil tuto pečeť: v pečetním poli je dělený štít, v jeho horní části je zavřený helm se dvěma výzory a šesti šípkami na pravé i levé straně, dolní pole je routované a routy vyplněné růžemi²⁰. Opis: „+ S. H(E)INRICI • DE • LIHCTENSTEIN“. Nechceme tu polemizovat s Wilhelmovým „čtením“, jen upozorňujeme, že jeho východiskem je evidentně pozdější podoba znaku, kterou nachází v raném materiálu tehdy, když *výplň* poli považuje za jeho přechodně existující variaci (figuru helmy), případně damaskování. Popsanou pečeť lze ovšem pochopit i zcela jinak: v pečetním poli štítového tvaru je štít vyplněný routovou mříží a růžemi, na štítě helm s klenotem, který má tvarově nejbliž k figuře orlích křídel. V případě dalších raných liechtensteinských pečetí jsme bohužel odkázáni pouze na slovní popis, takže není možné rozvíjet naznačený výklad. Víme jen, že Jindřichův mladší bratr Albrecht z Petronellu (1234-1285) má na pečeti z roku 1266 ve znaku orlici²¹. Poslední členka linie Rohrau Dietmut (†1309/19) použila na pečeti z roku 1295 dělený štít. Dělený štít se objevuje i na pečeti Jindřichova syna Bedřicha (1265-1305, †před 1310), tentokrát (podle Wilhelmy interpretace) horní pole neobsahuje helm, zatímco dolní pole nese třikrát se opakující příčně položený copový ornament. Takto popsany znak lze už s velkou mírou jistoty určit jako variaci (tj. dobovou konkretizaci tzv. původního) rodového znaku Liechtensteinů.

V průběhu 13. století se tedy znak Liechtensteinů ustálil do podoby, která se udržela až do dneška, byť od 17. století v kombinaci s jinými znaky.

LIECHTENSTEIN-MURAU

Zmíňme se teď o znaku štyrských Liechtensteinů (linie Murau), ti užívali jiného znaku než rakousko-moravští Liechtensteinové, přestože se jedná o stejný rod. Zatímco dělený štít Liechtensteinů se objevuje na pečetích poprvé až ve druhé polovině 13. století, štyrští Liechtensteinové mají dochovány první pečeti už ze 20. let 13. století. Znak, který je na nich použit, představuje štít se dvěma pokosnými břevny. V případě dvou pečetí minesengra Oldřicha z Liechtensteina z let 1232 a 1241 je štít umístěn na pětici listů růže – patří tedy do skupiny tzv. růžových pečetí²². Barvy jsou doloženy jako stříbrná (štít) a černá (břevna). Tento znak zůstal štyrským Liechtensteinům až do vymření. Nejpozději na počátku 16. století přibyl k původnímu klenotu (orlí křídla zbarvená jako štít) ještě druhý: sedmihrotý terč zbarvený jako štít, opatřený na šestici volných hrotů svazky pavích per (tento klenot byl umístěn vpravo), tak se objevuje liechtensteinský znak na náhrobníku Achaze II. z Liechtensteina (†1516)²³, v roce 1567 se v Bartschově erbovníku štyrské šlechty²⁴ objevuje týž znak, obohacený o postavu božího anděla mezi dvěma přílbami s klenoty, je ovšem otázkou zda se jedná o častěji používaného štítonoše, nebo o dekoraci vzniklou jen pro tuto reprezentační příležitost. S tímto znakem pak v 17. století štyrští Liechtensteinové vymřeli.

Tzv. Heidelberský písňový rukopis (Codex Manesse)²⁵, vzniklý mezi lety 1300-1315 přináší na 77. listu miniaturu rytíře, kterému je přisouzeno jméno „her Ulrich von Liechtenstein“. Je zobrazen jako jezdec s děleným štítem, jenž je nahoře červený, dole čtyřikrát zlato-modře krokrovitě dělený. Stejný štít se několikrát opakuje na zelené čabrace koně. Na zlatém helm jezdece je jako klenot poloviční červeně oděná korunovaná dívka s červeným šípem v pravé a zlatou pochodní v levé ruce. Klenot bývá interpretován jako personifikace Lásky²⁶,

podoba štítu je záhadou, protože za svého života používal minesengr Oldřich (†1275) výše popsany znak s břevny. S tímto vědomím snad znak můžeme považovat za zkomoleninu štítu moravsko-rakouské linie Liechtensteinů, který byl omylem přisouzen linii štyrské.

RAKOUSKO-MORAVSKÁ LINIE:

Z mocenského hlediska dosáhla většího významu než linie štyrská linie rakousko-moravská, jejímž zakladatelem je Jindřich z Liechtensteina (†1265/66), který získal od Přemysla II. roku 1249 v léno moravský hrad Mikulov s Drnholcem²⁷, jenž se stal základem liechtensteinské pozemkové enklávy na rakousko-moravském pomezí. Město a panství Mikulov (Nikolsburg) patřili Liechtensteinům do roku 1560, jméno „von Liechtensteina von Nikolsburg“ se ale v rodině udrželo až do 17. století (přičemž souběžně už používali jméno „von Dietrichstein zu Nikolsburg“ mikulovští nástupci Liechtensteinů).

V rakousko-moravské linii Liechtensteinů se tedy ustálil znak tvořený příčně děleným štítem s klenotem dvou stejně dělených orlích křídel. Barvy znaku jsou doloženy poprvé roku 1409 na vyobrazení liechtensteinského znaku v tzv. Arlberském erbovníku tj. Knize bratrstva svatého Kryštofa v Arlbergu (Codex Figdor)²⁸: horní polovina je zlatá, dolní červená, na štítě kolčí helm s červeno-zlatými příkrývadly, klenot: orlí křídla zbarvená stejně jako štít. Ve stejné podobě se znak objevuje na 9. listu Erbovníku vévody Albrechta VI. Rakouského (Ingeram-Codex)²⁹ a ve stejné podobě se znak udržel až do počátku 17. století, pouze mezi klenot a přílbu později přibyla koruna.

Zajímavou, nicméně okrajovou, variantu klenotu naznačuje vyobrazení rytířského turnaje z počátku 16. století³⁰, na němž vidíme Linharta z Liechtensteina (1482-1534) na koni, v brnění a s dřevcem. Zatímco v horní části obrazu je obvyklý liechtensteinský dělený štít, štít v rukou rytíře je, stejně jako jeho kůň, potažen látkou zbarvenou ve čtyřech pruzích bílo-modro-žluto-červeně (pro zajímavost: dnešní zemské barvy Liechtensteinska jsou modrá a červená). Na rytířově helmě je točenice a klenot tvoří čtveřice stříbrných pštrosích per (v rozmístění: 3–1). Dochované Linhartovy pečeti ovšem obsahují korunovaný helm s klenotem dvou orlích křídel.³¹

Na venkovní zdi kostela svatého Jakuba Většího v Lednici se nachází trojice liechtensteinských náhrobníků z 16. století, opatřených heraldickou výzdobou, která je pro nás zajímavá ztvárněním příkrývad a koruny. Zatímco výtvarně zdařilý náhrobník Jana z Liechtensteina a Mikulova (†1552) se pojetím koruny na helmě a tvarem příkrývad nijak neliší od běžného dobového výtvarného pojetí těchto prvků znaku, náhrobník manželů Hartmana (†1585) a Anny Marie, rozené z Ortenburga (†1601) stylizuje příkrývadla liechtensteinského znaku do tvaru pláště a koruna je tvořena členkou nikoli se třemi viditelnými jetelovými listy resp. liliovými květy, ale s pěticí viditelných hrotů opatřených perlami. – S plášťovým tvarem příkrývad se setkáváme i u Hartmanova mladšího bratra Jiřího Erasma (1547-1591)³² a na obraze Hartmanova syna Gundakara³³, tvar koruny snad tvoří předstupeň „hrabčící“ koruny, která se objevila na pečetích Hartmanova syna Karla.

K období liechtensteinské heraldiky před rokem 1600 se ještě pro zajímavost citací zmiňme o popisu znaku z pera Bartoloměje Paprockého z Hlohol a Dobré Vůle z roku 1593: „*Užívají erbů tím způsobem: totižto půl pole zlatého a dole půl červeného. Helmu zavřeného, třemi přezkami spojeného. Na něm koruny a z ní dvou křídel orlových rozložených, od vrchu zlatých a od koruny na díle červených*“³⁴. K tomu je připojena báseň na heraldické motivy, jejíž „předpověď“ se nepochybně splňuje: „*Znát až nad míru bylo ty ochoty, / krvavý svědčí, tak také i zlatý / plac, v němž přemáhal jest protivníky tvé / slavná Moravo: ač toho péro mé / o předku erbů téhož nevyrazí: / však pokudž zemi Pán z Nebe nezkaží / jméno tu jeho slavné nezahyne, / čím dál tím více ozdobněji slyne.*“

ZNAK V 17. STOLETÍ

Sedmnácté století zásadně proměnilo mocenské postavení Liechtensteinů a v souvislosti s ním i jejich heraldiku. Zatímco zchudlá mikulovská linie zřejmě užívala původní znak až do svého vymření v roce 1691, znak valtické rodové větve prošel bouřlivým vývojem. Největší počet proměn rodového znaku je spojen se syny Hartmana z Liechtensteina (1544-1585) - Karlem, Maxmiliánem a Gundakarem, od nichž pocházejí dvě rodové linie 17. století:

KAREL Z LIECHTENSTEINA A JEHO LINIE

Karel z Liechtensteina (1569-1627) převzal původní rodový znak, který na některých svých pečetích obohatil o „hrabčící“ korunu³⁵, umístěnou na turnajské přílbě. Karlovu pečeť s původním rodovým znakem se nám podařilo zachytit k roku 1598, 1601, 1603 a 1606³⁶.

První výrazná změna rodového znaku je spojena zřejmě s dvojicí císařských majestáťů: 30. března 1607 byl Karlovi udělen tzv. velký palatinát³⁷ a 20. prosince 1608 byl povýšen do knížecího stavu. Velký palatinát jej mimo jiné opravňoval k ražbě vlastních mincí, k ní sice došlo až v roce 1614, ale mezi lety 1607-1613 bylo zhotoveno několik razidel, z nichž se zachovaly zkušební ražby, které samozřejmě obsahují heraldické prvky. Z tohoto období nemáme žádné další doklady o znaku Liechtensteinů, mince jsou ovšem (byť nepoužívané)

primárním heraldickým pramenem, který si zasluhuje naši úplnou důvěru.

Zkušební ražba tolaru z roku 1607 má na averzu liechtensteinský dělený štít, nad nímž je umístěna polopostava Panny Marie s dítětem Ježíšem. Stejný znak je umístěn na reverzu liechtensteinského feniku z roku 1609. Potud tedy trvá existence jednoduchého rodového znaku, heraldicky zajímavější jsou dvě nedatované ražby z uvedeného období (nejspíš 1607-1609): averz tolaru a reverz groše, které nesou kříž, jehož konce jsou kotvotivě stylizovány. V případě tolaru je ve středu kříže umístěn liechtensteinský dělený štít, ten u groše chybí, ale v obou případech je prostor mezi rameny kříže vyplněn čtveřicí štítků:

1. dvě břevna,
2. dvě špice,
3. břevno, provázené pěti routami (3–2),
4. horní polovinu kohouta.

Tyto štítky lze identifikovat jako znaky: 1. rodu z Feldsbergu (rod Seefeld), 2. rodu z Ortu, 3. rodu z Mistelbachu, 4. rodu z Hanau. Pochopitelnější bude úloha těchto znaků ve chvíli, kdy je spojíme s pozemkovou držbou Liechtensteinů – kombinace prvních dvou štítků představuje dodnes znak města Feldsberg/ Valtice³⁸, město Mistelbach sice dnes používá jiný znak³⁹, ale znak jeho prvních majitelů má zřejmě reprezentovat právě město a panství Mistelbach. V případě znaku pánů von Hanau nám není známa žádná majetková či rodová spojitost s Liechtensteiny, přičemž objasnění neposkytuje ani německy psaná literatura, která znak takto určuje. S největší pravděpodobností tedy znaky reprezentují pozemkový majetek Liechtensteinů – zajímavá je z tohoto pohledu přítomnost znaku Mistelbachu, protože panství Mistelbach bylo v té době přímým majetkem Karlova bratra Gundakara. Tomáš Krejčík se v této souvislosti domnívá, že „Karel pomýšlel na erb pro celý rod, nejen pro svou větev“⁴⁰, a skutečně - roku 1606 Karel se svými bratry uzavřel dohodu o svěcenectví, podle níž byly statky všech členů rodu neprodejná a nedělitelná, přičemž jejich majiteli byli všichni tři bratři z Liechtensteina a jejich potomci. Ve světle této dohody je umístění znaku (pánů z) Mistelbachu pochopitelné. Zmíněnou dohodou se Karel stal „vladařem domu Liechtensteinů“, jak na to konečně upozorňuje opis popisovaného tolaru: „• CAROL[us] • D[omi]n[us] G[ra]tia • PRIN[ceps] • ET • GVB[ernator] • DOM[us] • DE LIECHTEN[stein] •“.

Prozatím se vždy jednalo pouze o seskupení několika znaků, přičemž Karlem užívaný znak byl s největší pravděpodobností stále ve své původní podobě. Tu je potřeba upozornit, že existence složitějšího znaku nijak nevyklučuje používání jeho jednodušší varianty. Poprvé se s pozměněným resp. rozšířeným znakem setkáváme na pečeti z roku 1609⁴¹: štít je paprskovitě dělený na osm (defakto trojúhelníkovitých) polí, střední štítek je dělený (= Liechtenstein): 1. břevno a šest (3–3) rout (= Mistelbach); 2. dvě břevna (= Valtice I); 3. dvě špice (= Valtice II); 4. poloviční kohout (= Hanau); 5. štípené: vpravo routovitá mříž, vlevo poloviční orlice (= Prostějov); 6. dvouocasý lev (= Úsov)⁴²; 7. štípené: vpravo břevno, vlevo poloviční orlice (= Hustopeče); 8. dělené, v jeho horní části je poloviční doleva obrácený vlk (= Wilfersdorf).

Na štítě je knížecí čepice – vytvoření tohoto velkého znaku tedy snad můžeme dát do souvislosti s udělením knížecího stavu, k němuž došlo na konci roku 1608. Podobný pokus o rozšíření znaku, spojený s udělením knížecího stavu, není v našich zemích té doby nijak výjimečný – viz například znak Albrechta z Valdštejna či Václava Eusebia z Lobkovic, které (stejně jako popsany znak Karla z Liechtensteina) vykazují způsobem dělení štítu heraldickou estetiku poněkud odlišnou od té, na níž jsme zvyklí (snad od 18. století) dnes.

Stejná heraldická symbolika byla použita na další Karlově pečeti pravděpodobně z téhož roku 1609⁴³, nikoli ovšem v jednom štítě. V pečetním poli vidíme původní rodový znak Liechtensteinů, nad nímž dvojice gryfů drží helm s rodovým klenotem, okolo tohoto znaku je pak umístěno osm štítků, obsahujících stejné znaky jako již popsaná Karlova pečeť.

V roce 1614 byl zkušebně ražen tolar, na němž nacházíme jinou variantu paprskovitě děleného štítu: střední štítek zůstává stejný, štít pod ním je ale rozdělen na deset polí: 1. dělené, v horních dvou třetinách poloviční doleva natočený vlk (= Wilfersdorf); 2. čtyřikrát dělené (= Valtice I); 3. dvě špice pojaté tentokrát jako zubovité dělení pole (= Valtice II); 4. Hanau; 5. heraldický hřeben (= z Boskovic); 6. dělené, v horní části dvojice supích hlav (= z Vlašimi); 7. + 8. Hustopeče (štípený štít); 9. jednoocasý lev (= Úsov); 10. Mistelbach. Na štítě je helm s příkrývadly a knížecí čepicí.

Oproti znaku z roku 1609 zmizel znak Prostějova, zatímco se objevila dvojice znaků, reprezentujících s největší pravděpodobností pozemkový majetek, jehož spolumajitelem se Karel stal díky svému sňatku s Annou Marií z Boskovic – znak pánů z Boskovic, v podstatě shodný se znakem města Černá Hora a znak pánů z Vlašimi, dřívějších držitelů Úsova, za jejichž dědice se páni z Boskovic mohli na základě genealogických vazeb považovat.

Všimněme si také několika prvků kompoziční logiky: zatímco znak z roku 1609 umístil do horní poloviny štítu znaky Valtic, Mistelbachu a Hanau, známé už z dřívějších drobných zkušebních ražeb, znak z roku 1614 vyměnil postavení znaku Wilfersdorfu a Mistelbachu, nepochybně z estetických důvodů. Znak Valtic, skládající se z dvojice původních znaků tvoří vlastně jedno pole, přestože kvůli souměrnosti se několikrát objevil rozdělen do dvou zvláštních štítků, na znaku z roku 1614 byl důmyslně vyvážen podobně dvousložkovým znakem Hustopeč, takže bychom mohli dělení štítu popsat také jako čtvrcení pokosem, přičemž pravá a levá část štítu jsou vždy

ještě dvakrát příčně rozděleny, takže štít vlastně tvoří osm logických (a nikoli deset viditelných) polí. Snad to byla také estetická kritéria, která způsobila zmizení prostějovského znaku.

Razidlo popsané mince vzniklo ještě roku 1613, protože neobsahuje znak Opavska, které bylo Karlovi uděleno 28. prosince 1613 resp. 4. ledna 1614⁴⁴. Držba tohoto slezského vévodství byla mimořádně prestižní, takže se ve znaku Liechtensteinů nemohla neobjevit. Hned roku 1614 začal Karel razit tolary, na jejichž reverzu se objevil znak shodný se znakem ze zkušební ražby z roku 1614, změna se týkala středního štítku, na nějž byla umístěna korunovaná orlice s perizoniem (= Slezsko), na jejíž hrudi jsou vedle sebe položeny dva štítky: vpravo štípený (= Opavsko⁴⁵), vlevo dělený (= Liechtenstein). Na štítě je turnajská přilba s knížecí čepicí, na jiných ražbách z té doby pak jen knížecí čepice (viz obr. 1).

V dalších ražbách z téhož roku (1615) ale paprskovitě dělený štít mizí a je nahrazen pouze dvojicí štítů, které představují znaky Liechtensteinů a Opavska. Rok 1615 představuje zlom v liechtensteinské heraldice.

Zajímavým dokumentem pro období paprskovitě děleného štítu v liechtensteinské heraldice je ještě několik akvarelových návrhů standarty Karla z Liechtensteina, které se zachovaly v Rodinném archivu knížat z a na Liechtensteinu⁴⁶. Jejich vznik můžeme klást do let 1614-1615 (viz obr. 2). Znak, který je na nich v několika variantách zpracován (jedná se však o stále též znak) je vlastně drobnou variací paprskovitě děleného štítu z roku 1614, nemáme ovšem žádné důkazy pro praktické použití tohoto znaku. Heraldicky důležité je, že akvarely jsou barevné a informují nás tedy o tinkturách jednotlivých polí, které by nám jinak zůstaly zřejmě utajeny. Střední štítek obsahuje znak Liechtensteinů, Opavska a Slezska ve třech variantách:

I. čtvrcený štít se srdečním štítkem, který je zlato-červeně dělený (= Liechtenstein), v 1. a 4. zlatém poli černá korunovaná do středu obrácená orlice se stříbrným perizoniem (= Slezsko), 2. a 3. pole stříbrno-červeně štípené (= Opavsko)⁴⁷.

II. čtvrcený štít: v 1. a 4. poli znak Liechtensteinů, ve 2. a 3. poli slezská orlice se štítkem Opavska na hrudi.

III. čtvrcený štítek: v 1. a 4. poli Liechtenstein, ve 2. a 3. poli Opavsko – slezská orlice, korunovaná knížecí čepicí nese celý štít (tj. tento střední štítek i celý štít) na hrudi jako štítonoš.

Štít je paprskovitě dělený na osm polí (jako v případě znaku z roku 1609):

1. stříbrno-černě dělené pole, v horní části poloviční doleva natočený vlk přirozené barvy (= Wilfersdorf),
2. třikrát zlato-modře dělené pole (= Valtice I),
3. červeno-stříbrně dvěma špicemi rozdělené pole (= Valtice II),
4. ve zlatém poli černý poloviční kohout s červenou zbrojí (= Hanau),
5. stříbrné pole se dvěma srostlými červenými supími hlavami (= Vlašim)
6. štípené pole: vpravo červené se zlatým příčným břevnem, vlevo zlaté s červenou poloviční orlicí (= Hustopeče),
7. ve stříbrném poli modrý jednoocasý lev (= Úsov),
8. v červeném poli stříbrné příčné břevno, provázené šesti (3–3) stříbrnými routami (= Mistelbach).

Na štítě je ve většině případů zlatá turnajská přilba s knížecí čepicí⁴⁸, z níž buď vychází knížecí plášť nebo přikrývadla vpravo červeno-zlatá, vlevo červeno-hermelínová. Znak je pokaždé rámován dvaatřiceti štítky, které představují erbovní vývod Karla z Liechtensteina.

Jak již bylo řečeno, s rokem 1615 mizí paprskovitě dělený štít z liechtensteinské heraldiky a je nahrazen znakem, s nímž se můžeme setkat na dvojici památek. Poprvé se objevuje roku 1615 v památníku mincmistra Izajáše Jesenského z Velké Jeseně⁴⁹, jedná se o čtvrcený štít se špicí vsunutou mezi dvě dolní pole, střední štítek je čtvrcený se srdečním štítkem (viz obr. 3):

srdeční štítek:

0. zlato-červeně dělený (= Liechtenstein),

střední štítek:

1. čtyřikrát zlato-modře dělené pole (= Valtice I),
2. v červeném poli dvě stříbrné špice (= Valtice II),
3. v červeném poli stříbrné břevno provázené šesti (3–3) stříbrnými routami (= Mistelbach),
4. pole zlaté s černým polovičním kohoutem s červenou zbrojí (= Hanau),

štítky:

1. pole stříbrno-červeně štípené (= Opavsko),
2. pole zlaté s černou korunovanou orlicí se stříbrným perizoniem (= Slezsko),
3. červené pole se stříbrným hřebenem se šesti hroty (= z Boskovic),
4. stříbrné pole s dvěma srostlými červenými supími hlavami (= z Vlašimi),
5. (špice) stříbrné pole s modrým dvouocasým lvem (= Úsov).

Na štítě umístěném v kartuši je knížecí čepice. Stejný znak (pouze úsovský lev má pravděpodobně jen jeden ocas a na štítě je knížecí *koruna*) je umístěn na kamenné desce v Hustopečích u Brna na domě č. p. 15 na rohu dnešní Mrštíkovy a Jiráskovy ulice⁵⁰, což ukazuje k tomu, že znak byl skutečně Karlem z Liechtensteina užíván.

Pokud jde o kompozici: ve středním štítku se opět setkáváme se znaky, které známe už ze zkušebních ražeb tolaru a groše (1607-1609); ve srovnání s paprskovitě děleným znakem, který máme zachycený v letech 1614-

1615 chybí znaky Hustopeč a Wilfersdorfu; dělení (spodního) štítu je nápadité a později přejde i do dnešní formy znaku. Celkově nám ovšem důvod změny uniká (vyločíme-li pouze estetické příčiny).

Pro léta 1610-1621 nemáme bohužel k dispozici žádný Karlův sfragistický materiál. Jak si ukážeme, rokem 1620 nastává zásadní změna v liechtensteinské heraldice, v níž už nebudou mít až na výjimky místo znaky, reprezentující jednotlivá města resp. panství. Následuje tedy několik poznámek k této komunální heraldice, s níž jsme se v liechtensteinském znaku setkali:

Nejprve je potřeba odpovědět na otázku nakolik se vlastně jedná o městské znaky, některé z popisovaných znaků totiž nelze označit za znak nějakého konkrétního města či panství, ale spíše za reprezentaci širší oblasti pozemkového majetku, která je odvozena z rodového znaku starších držitelů oblasti (např. znak pánů z Vlašimi), domníváme se, že příčinou tohoto jevu je zaprvé „stručnost“ – jeden znak zahrnuje více panství, zadruhé neexistence některých městských znaků v té době. Karlův znak také *nikdy* nepředstavuje symbolický souhrn *všech* vlastněných panství, vždy jde o výběr, řídící se dnes nejasnými kritérii.

U řady znaků se ovšem nepochybně jedná o městské znaky (Hustopeče, Prostějov) a právě komunální heraldice může studium probraných variant liechtensteinského znaku přinést nové poznatky – stačí srovnat tinktury zachované v Jesenského erbovníku či na návrzích knížecí standarty s dnes používanými nemožnými tinkturami městských znaků Valtic či Úsova! Samozřejmě se nabízí možnost, že liechtensteinský znak je zčásti tvořen pro *tuto* příležitost vzniklými „městskými“ znaky nebo že alespoň barvy byly stanoveny uměle (analogicky „idealizací“ znaku Hustopeč, z něž u Liechtensteinů zmizel vinný hrozen a vinařský nůž, které byly zřejmě příliš drobnými prvky, jež by zbytečně znejasňovaly již tak dost složitý znak), pokud ale někdo tuto možnost nepodpoří relevantními argumenty, musíme dát zachovanému pramenu svou důvěru a předpokládat, že zobrazené znaky představují autenticky používané (a v některých případech poprvé barevně zachycené) městské znaky. Na otázku proč Karel z Liechtensteina upustil od používání „komunálních“ znaků se pokusil odpovědět Karel Schwarzenberg domněnkou, že se tak stalo „*patrně na pokyn moravské zemské vlády!*“⁵¹. Domněnka zůstává domněnkou.

7. dubna 1620 bylo bratrům Karlovi, Maxmiliánovi a Gundakarovi z Liechtensteina císařským dekretem dovoleno převzít znak a jméno rodu von Kuenring, majestát se nezachoval, ovšem není pravděpodobné, že by obsahoval rozšířený liechtensteinský znak. Už bylo řečeno že až do 19. století byla všeobecně přijímána teorie, podle níž pocházejí Liechtensteinové z rodu Kuenringů, po vymření Kuenringů (po meči 1594) se tedy Liechtensteinové rozhodli nést znak (v případě jména se to neuskutečnilo) Kuenringů dějinami dál. Nešlo tedy o převzetí znaku na základě dědictví či přímých rodových vazeb, přestože příbuzenské svazky s Kuenringy v liechtensteinské genealogii nechybějí a přestože 26. prosince 1596 postoupila poslední členka rodu Kuenringů Magdalena všechny statky, které zdědila po svém otci i bratrovi Karlovi, Maxmiliánovi a Gundakarovi z Liechtensteina a jejich matce Anně Marii – ti je ovšem již 5. září 1597 zase prodali⁵². V liechtensteinském znaku se proto neobjevil celý znak, užívaný posledními Kuenringy⁵³, ale jen původní rodový znak: 8-10krát zlato-černě dělený štít se zelenou pokosnou korunou (tzv. routový věnec) tj. pokosným břevnem s horním jetelovým řezem. Tento znak bývá někdy pro vizuální podobnost zaměňován za znak Saska⁵⁴.

Znak Karla z Liechtensteina tedy nabyl této podoby: čtvrcený štít: 1. znak pánů von Kuenring; 2. původní znak Liechtensteinů; 3. znak Opavska (stříbrno-červeně štípený); 4. znak Slezska. Na štítě knížecí čepice či koruna. Poprvé se nám tento znak podařilo najít na pečeti z roku 1622⁵⁵, vlastně už v době, kdy Karlovi vznikl díky udělení krnovského vévodství (15. března 1622) nárok na další rozšíření znaku. Objevuje se však ještě na tolaru raženém někdy v letech 1622-1623 s opisem „CAROLVS D. G. PRINCEPS DE LICHTENSTEIN • DVX OPPAVIAE ET CARNOVIAE“ a naposledy zřejmě v červenci 1623⁵⁶, v době kdy už je jinak používáno pečetidlo s novou variantou znaku. Oproti popsané podobě se na pečetích objevují drobné odchylky – počet dělení v 1. poli občas kolísá, takže někdy můžeme mluvit o 4-5 břevnech, orlice ve 3. poli bývá korunovaná jen někdy, perizonium bývá tvořeno půlměsícem, jindy má liliová zakončení a křížek uprostřed, tyto drobné odchylky, které jsou nedílnou součástí heraldických dějin nechceme podrobněji sledovat.

V listopadu 1622 se poprvé objevuje Karlovo nové pečetidlo⁵⁷ s tímto znakem: čtvrcený štít, mezi jehož spodní pole je vložen klín: 1. pole Kuenring; 2. Liechtenstein; 3. Opavsko; 4. Slezsko; 5. (špice) pole s loveckou trůbkou opatřenou šňůrou (= Krnovsko⁵⁸).

Na štítě je knížecí čepice a kolem štítu kolana řádu Zlatého rouna, který byl Karlovi udělen 8. září 1622 (352. rytíř řádu)⁵⁹. Tento znak je na Karlových pečetích doložen ještě několikrát⁶⁰ a je také poslední variantou znaku, kterou používal.

Všimněme si nádherně vyvážené logické i estetické kompozice posledních dvou fází vývoje jeho znaku: v horní části znaku se nacházejí rodové znaky (Liechtenstein, Kuenring), v dolní znaky reprezentující nejdůležitější tituly – vévoda slezský v Opavě a Krnově.

Vývoj, kterým prošel liechtensteinský znak za Karla z Liechtensteina si můžeme shrnout do pěti etap:

I. do 1608 původní rodový znak,

II. 1609-1615 paprskovitě dělený štít s 8mi (resp. 7mi) - 9ti znaky v základním štítu,

- a. 1609 se znakem Prostějova,
  - b. 1613-1615 se znakem pánů z Boskovic (Černé Hory),
- III. 1615-1620 čtvrcený štít s klínem se znakem Úsova,
 IV. 1620-1622 čtvrcený štít,
 V. 1622-1627 čtvrcený štít s klínem se znakem Krnovska.

Obtíže, s nimiž se setkáváme při shromažďování dokladů o používání znaku u hlavy rodu ještě narůstají pokud jde o hrabata a prince z Liechtensteina. Tak v případě rodiny Karla z Liechtensteina a Anny Marie z Boskovic se nám kromě nejstaršího syna Karla Eusebia podařilo najít pouze jediný znak – patří dceři Františce Barboře, provdané hraběnce von Tilly (1604-1655) a nachází se na jejím svatebním obraze z roku 1627⁶¹, znak odpovídá předposlední variantě znaku jejího otce Karla – čtvrcený štít (Kuenring, Liechtenstein, Opavsko, Slezsko) s knížecí korunou. V roce 1627 už bychom ovšem čekali přítomnost pole reprezentujícího Krnovsko, je ale možné, že znak byl k obrazu přimalován dodatečně, takže jeho výpovědní hodnota je nejistá.

Karel Eusebius z Liechtensteina (1611-1684) na pole liechtensteinské heraldiky vstoupil ve svých šestnácti letech, den po smrti svého otce (tj. 13. února 1627), kdy na pečeti⁶² použil tento znak: čtvrcený štít se špicí mezi dvěma spodními poli: 1. Kuenring; 2. čtvrcený: a.+d. Liechtenstein, b. hřeben (= z Boskovic), c. Hanau; 3. Opavsko; 4. Slezsko; 5. (špice) Krnovsko.

Další doklady o použití tohoto znaku nemáme. Důvod proč se ve znaku objevuje pole pánů von Hanau není zřejmý, znak pánů z Boskovic má ovšem nepochybně demonstrovat genealogickou souvislost s pány z Boskovic, jejichž dědici a pokračovateli Karlovy děti byly. Domníváme se, že boskovický znak, který se objevuje ve znaku Karla z Liechtensteina mezi lety 1613-1615 (-1619) je jiného charakteru a symbolizuje spíše pozemkový majetek dřívějších pánů z Boskovic, než rod Boskoviců. Pokud lze soudit na základě údajů v literatuře, nebylo manželství Anny Marie z Boskovic s Karlem z Liechtensteina příliš šťastné, snad tedy můžeme v rozšíření rodového znaku o boskovický znak, které provedl Karel Eusebius, vidět přihlášení se k mateřskému dědictví – dědictví v nikoli hmotném smyslu.

V době nezletilosti Karla Eusebia spravoval v letech 1627-1632 jeho panství strýc Maxmilián, na liechtensteinských groších a krejcarech z roku 1629 se objevuje znak Maxmiliánem v té době užívaný, ovšem s opisem: „CA[rolus] • E[usebius] • D[ei] • G[ratia] • S[acrum] • R[omanum] • I[mperium] • PR[inceps] • DE • LICHTENS[te]in] • // DVX • OPP[aviae] • ET • CARN[oviae] • 1629“⁶³, což svědčí o tom, že znak má reprezentovat mladého Karla Eusebia, znak odpovídá poslední fázi znaku jeho otce: Kuenring, Liechtenstein, Opavsko, Slezsko, Krnovsko, na štítě je knížecí čepice.

Zřejmě roku 1632, kdy se Karel Eusebius ujal vlády nad rodovými statky došlo k poslední změně znaku Karlovy linie – v logické návaznosti na znak z pečeti z roku 1627 rozšířil Karel Eusebius svůj znak o znak své matky, který umístil do 2. pole, dosud obsazeného znakem Liechtensteinů, jenž byl přesunut do středního štítku. Ve stejné době pozorujeme vznik středního štítku také ve znaku Gundakarovy linie, shromážděné doklady ovšem nedovolují určit, došlo-li ke změně souběžně, nebo má-li primát Gundakarova linie.

Roku 1632 se tedy ustálil znak Karlovy linie v této podobě⁶³: čtvrcený štít se špicí a středním štítkem s původním znakem Liechtensteinů: 1. Kuenring; 2. Boskovic; 3. Opavsko; 4. Slezsko; 5. (špice) Krnovsko. Znak v této podobě užíval Karel Eusebius i jeho potomci až do roku 1772, kdy Marii Terezií, provdanou ze Savoyen(Savojska)-Carignanu Karlova linie vymřela. Tento znak máme doložen u Jana Adama Ondřeje z Liechtensteina⁶⁴ a jeho dcer Marie Alžběty, provdané z Liechtensteina (1683-1744)⁶⁵ a Marie Antonie, provdané ze Czoboru (Zoboru) (1687-1750)⁶⁶.

Pokud jde o tinktury znaku, máme k dispozici barevné vyobrazení z roku 1686⁶⁷, podle něj je 1. pole osmkrát zlato-černě dělené se zeleným routovým věncem, 2. pole je červené se stříbrným hřebenem⁶⁸ o sedmi hrotech, 3. pole vpravo stříbrné, vlevo červené, 4. pole zlaté s černou orlicí se stříbrným perizoniem (dva jetelové lístky jsou stříbrné, prostřední křížek zlatý), 5. pole modré se zlatou doprava obrácenou trubkou.

Pořadí tinktur ve znaku Opavska respektuje původní podobu zemského znaku, na jiných dokladech znaku Liechtensteinů je ale opačné. Lze říct, že po celé 17. století pořadí barev kolísá, v Gundakarově linii se kvůli barevné vyváženosti definitivně prosazuje pořadí červená-stříbrná.

MAXMILIÁN A GUNDAKAR Z LIECHTENSTEINA

Informaci o znaku Maxmiliána a Gundakara z Liechtensteina je méně než v případě znaku jejich staršího bratra Karla. Maxmilián (1578-1643) používal až do svého povýšení do knížecího stavu (12. září 1623) původní znak Liechtensteinů s děleným štítem a orlicí křídly v klenotu, jak to dokládá jeho pečeť z roku 1610⁶⁹. V roce 1623 přilbu s klenotem nahradil knížecí čepice, přičemž na pečeti⁷⁰ se objevili po stranách štítu andělci – putti, které ovšem nelze označit za štítonoše. V únoru roku 1627 se stal poručíkem a správcem statků svého synovce Karla Eusebia – převzal titul opavského a krnovského vévody a také poslední variantu znaku svého bratra Karla: čtvrcený štít s klínem vsunutým mezi spodní pole: 1. pole Kuenring (desetkrát dělené); 2. Liechtenstein; 3. Opavsko; 4. Slezsko; 5. (špice) Krnovsko. Na štítě knížecí čepice. Tento znak nacházíme na Maxmiliánových

pečetích⁷¹ i v jeho nekrologiu z roku 1643⁷², což svědčí o tom, že (bezdětný) Maxmilián svůj znak po roce 1627 již nezměnil.

Znak Gundakara z Liechtensteina (1580-1658) je zachycen poprvé na jeho portrétu z roku 1593⁷³, i když o jeho věrohodnosti platí totéž, co bylo řečeno o znaku Františky Barbory, provdané hraběnky z Tilly, jedná se o původní rodový zlato-červeně dělený štít a stejně zbarvená orlí křídla v klenotu, na helmě je umístěna „hrabčící“ koruna o pěti viditelných hrotech s perlami a červeno-žlutá příkrývadla jsou stylizována do pláště. Druhý Gundakarův znak, který se nám podařilo najít pochází až z roku 1632⁷⁴, na pečeti z tohoto roku nacházíme čtvrcený štít se špicí vsunutou mezi spodní pole a se středním štítkem, na němž je umístěn znak Liechtensteinů: 1. pole Slezsko (bez koruny, s perizonií); 2. pole Kuenring (osmkrát dělené s korunou o šesti jetelových listech); 3. pole Opavsko; 4. pole orlice (bez koruny i perizonia); 5. (špice) Krnovsko. Na štítě je knížecí čepice. Jaký znak představuje 4. pole? Gundakar se roku 1604 oženil s Anežkou hraběnkou z Ostfrieslandu a Rietbergu (1584-1616) z rodu Cyrcsena zu Greetsyl, potencionální dědičkou nizozemských panství Esens, Stedesdorf a Wittmund. Brzy po svatbě mezi své tituly připojil „hrabě z Rietbergu“⁷⁵. Po Anežčině smrti se jeho manželkou stala roku 1616 Lukrécie vévodkyně Těšínská (1599-1653) z rodu Piastovců. Podle smlouvy z roku 1633 se Gundakar nebo jeho syn z druhého manželství měl stát dědicem těšínského vévodství. Ani jedno dědictví se neuskutečnilo, rietberského titulu ale Gundakar a jeho potomci užívat nepřestali. Vzhledem k době použití pečeti můžeme orlici ve 4. poli Gundakarova znaku považovat za symbol Těšínska (zlatá orlice v modrém štítě), nebo znak Rietbergu (zlatou orlici v červeném štítě⁷⁶). Pro druhou možnost mluví další vývoj liechtensteinského znaku, ale ani těšínskou možnost nelze vyloučit. Je pravděpodobné, že Gundakar přistoupil k rozšíření svého původního znaku až v souvislosti s povýšením do knížecího stavu (12. září 1623, s bratrem Maxmiliánem). Doplňme ještě, že císařským majestátem ze 14. listopadu 1633 byl Gundakarovi udělen velký palatinát a 20. prosince 1633 bylo pro Gundakara z panství Moravský Krumlov a Uherský Ostroh vytvořeno knížectví Liechtenstein⁷⁷.

Překvapující by mohlo být použití znaků Slezska, Opavska a Krnovska, které náležely v té době Gundakarovu synovi Karlu Eusebiovi. Jejich přítomnost signalizuje, že tyto znaky spojené s prestižními vévodskými tituly byly ve smyslu rodinné smlouvy z roku 1606 počítovány jako součást společného vlastnictví Karlovy i Gundakarovy linie.

POTOMCI GUNDAKARA Z LIECHTENSTEINA

Ve znaku dnešních Liechtensteinů, který má jinak obsah shodný s Gundakarovým znakem z roku 1632, nacházíme ve 4. poli znak Východního Fríska - harpyji, kdy se tento znak ustálil ale nelze říct s určitostí.. V literatuře panuje přesvědčení, že je produktem už Gundakarovým⁷⁸, popsáný znak z roku 1632 to ovšem vylučuje. Sledovat znak gundakarovské linie v 17. a 18. století je velmi obtížné, protože identifikace jednotlivých polí znaku je určena pouze detaily, které často nejsou dobře rozpoznatelné. Těžkosti navíc přináší netradičnost figury harpyje - až do 19. století se občas setkáváme s jejím výtvarným komolením v orlici (proto musíme zjm. ke znakům na nemovitostech přistupovat s apriorní pochybností)⁷⁹. Přesto se zdá, že shromážděné varianty liechtensteinského znaku ve svém celku naznačují jistý vývoj.

První období můžeme velmi volně vymezit 30. léty 17. století a jeho koncem. Doložený znak má v 1. i 4. poli orlici. (Doklady o znaku dětí z Gundakarova druhého manželství s Lukrécie Těšínskou nám zcela chybějí.) Gundakarův syn a nástupce z prvního manželství kníže Hartman (1613-1686) použil na pečeti z roku 1672⁸⁰ znak shodný se znakem svého otce z roku 1632, jedinou výjimkou (nepočítáme-li odchylky v detailech, dané prostorem pečeti pole) je postavení slezské orlice v prvním poli, která je na Hartmanově pečeti obrácena vlevo. Ve shodné podobě jako Gundakar užil Hartman znak v alianci Liechtenstein – Salm-Reifferscheidt na zámecké bráně v Moravském Ostrohu⁸¹. Stejně pečeti jeho nejstarší syn Maxmilián (1641-1709) někdy mezi léty 1686-1709⁸² (na štítě je knížecí koruna). Totéž jeho sestra Anna Marie, provdaná z Trauttmansdorffu (1703)⁸³. Stejný znak jako Hartman převzalo na svou pečeť (cca 1700) panství Rumburk⁸⁴. S největší pravděpodobností je do 1. pole umístěn znak Slezska a do 4. znak Rietbergu.

Na počátku 18. století dochází ke změnám v mocenské pozici Gundakarových potomků. Roku 1712 vymírá po meči Karlova linie a titul „vladař domu“ přechází na Hartmanova syna Antonína Floriána (1656-1721). Tomu se roku 1719 podařilo dosáhnout povýšení alpského panství Schellenberg a hrabství Vaduz na knížectví Liechtenstein a roku 1723 začali Liechtensteinové zasedat na říšském sněmu. Právě první třetina 18. století tvoří další kapitolu liechtensteinské heraldiky - dělení znaku a obsah většiny polí zůstává zachován, ve 4. poli se ale místo orlice objevuje harpyje Východního Fríska (orlice s korunovanou dívčí hlavou). Souvisí to zřejmě s tím, že roku 1699 začali titulu hrabat z Rietbergu užívat moravští Kounicové, kteří se stejně jako Liechtensteinové hlásili k ostfrieslandskému dědictví. Kolem tohoto majetku vznikl spor, který částečně urovnala dohoda z roku 1726. Změna v liechtensteinském znaku snad měla výrazněji manifestovat právě jejich dědické nároky. Oproti Kounicům, kteří přijali za svůj celý ostfrieslandský znak skládající se ze znaků Východního Fríska, Rietbergu, Esensu a Wittmundu, dali Liechtensteinové prostor pouze znaku Východního Fríska a Rietberku - původně

slezská orlice v 1. poli se totiž objevuje na červeném poli a představuje tedy Rietberg. Poprvé se s harpyjí setkáváme na pečeti Antonína Floriána z roku 1715⁸⁵: čtvrcený štít se špicí a středním štítkem, na němž je umístěn původní liechtensteinský znak: 1. korunovaná orlice, 2. Kuenring, 3. Opavsko, 4. Východní Frísko, 5. (špice) Krnovsko. Na štítě knížecí koruna. Tutéž podobu má znak jeho mladšího bratra Hartmana⁸⁶. Nástupce Antonína Floriána Josef Jan Adam (1690-1732) používá důsledně v 1. poli štítu (korunovanou) rietberskou orlici na červeném podkladě⁸⁷, ve 4. zlatém poli harpyji (= Ostfriesland) – viz tolar z roku 1728 a pečeť z roku 1719⁸⁸. Tinkтуры opavského znaku jsou definitivně v pořadí červená-stříbrná. Znak Rietbergu používá na pečeti z roku 1733⁸⁹ i Josef Václav z Liechtensteina (1696-1772), budoucí hlava rodu. Zdá se, že na přelomu 30. a 40. let 18. století došlo ke konečnému ustálení obsahu jednotlivých polí liechtensteinského znaku. Syn Josefa Jana Nepomuk Karla (1724-1748)⁹⁰ i zmíněný Josef Václav (1696-1772) na svém tolaru z roku 1758 užívají v 1. poli jednoznačně opět slezský znak. Norimberský šlechtický kalendář z roku 1737⁹¹ přináší znak Liechtensteinů, který se skoro úplně shoduje s tím současným: 1. ve zlatém poli černá orlice se stříbrným perizoniem, 2. osmkrát zlato-černě dělené pole s zelenou routovou korunou, 3. červeno-stříbrně polcené pole, 4. zlaté pole s černou korunovanou harpyjí, 5. (špice) v modrém poli zlatá trubka. Zdá se, že opuštění rietberské orlice a návrat ke znaku Slezska⁹² ukazuje na postupné opuštění aspirací na nizozemské dědictví⁹³ a východofríská harpyje tak symbolizuje nikoli majetkové nároky, ale rodovou spojitost s hrabaty z Ostfrieslandu (jde o rodový znak Cyrcsenů), kteří vymřeli po meči roku 1687. Přestože „výklad“ jednotlivých polí je zhruba od 40. let 18. století definitivní, právě ve znaku Východního Fríska dochází k barevným proměnám. Zděděný znak Východního Fríska byl totiž tvořen zlatou korunovanou harpyjí v černém poli, provázenou v rozích čtyřmi zlatými ostruhovými kolečky. Při přijetí ostfrieslandského znaku Liechtensteinové kolečka většinou vypouštěli⁹⁴ a z neznámého důvodu také změnili jeho tinkтуры, takže v jejich pojetí byla harpyje černá a pole zlaté. Setrvačnost heraldické „paměti“ ale realizovala celou řadu liechtensteinských znaků s původními barvami ostfrieslandského pole - viz ražby Josefa Václava z roku 1758, Františka Josefa z roku 1778 a Jana II. z roku 1862...

Liechtensteinské knížectví si díky své poloze udrželo samostatnost i po sjednocení Německa a má ji dodnes. Podle hlavy I., článku 5 liechtensteinské ústavy z roku 1921⁹⁵ je státním znakem Knížectví Liechtenstein knížecí znak Liechtensteinů, ten existuje ve dvou variantách⁹⁶: Malý znak je tvořen zlato-červeně děleným štítem a na něm postavenou knížecí korunou, velký znak „sestavá ze šesti znakových polí: rodový znak knížecího domu tvoří srdeční štít, který je zlatý a červeně příčně dělený; slezský znak tvoří ve zlatém poli zlatě korunovaná černá orlice se zlatou zbrojí, která má na prsou stříbrné, jetelově zakončené, perizonium (Kleeblattmond), opatřené ve středu křížem; znak Kuenringů je osmkrát zlatý a černě příčně dělený se zeleným routovým věncem (Rautenkranze) položeným pokosem; znak vévodství opavského je červeně a stříbrně štipený; znak Ostfrieslandu resp. Rietbergu má ve zlatě černou korunovanou harpyji (Jungfrauadler – panenskou orlici) se stříbrnou hlavou a zlatou zbrojí; znak krnovského vévodství se nachází ve špicí štítu, je modrý a nese zlatými šňůrami obtočenou zlatou trubku.“ (viz obr. 4)

ZAJÍMAVOSTI

V našem prostředí neobvyklá ostfrieslandská figura harpyje se dočkala několika zkomolení: na Schefflerově nástěnné malbě ve Vratislavi⁹⁷ z roku 1739 jde o orlici, v opavských a krnovských Zemských deskách z počátku 19. století⁹⁸ dostala harpyje dokonce podobu slezské orlice (která se objevuje i v prvním poli). Občas se na krku harpyje objeví stříbrný obojek, který k ostfrieslandskému znaku původně patřil⁹⁹. Pokud jde o výtvarné pojetí, harpyje začíná být ve 20. století zobrazována také s odhaleným poprsím – v této podobě je také provedena na oficiální podobě liechtensteinského znaku.

Slezská orlice je čím dál tím častěji korunována a její perizonium je většinou zakončené jetelovými lístky a opatřené uprostřed křížkem. Opavský znak, u něhož z estetických důvodů došlo ke změně pořadí tinktur, jinou změnou neprošel.

Znak Kuenringů se dočkal nejzajímavějšího zkomolení v opavských Zemských deskách na počátku 19. století¹⁰⁰, kde chybí routový věnec, takže zůstává zlaté pole se čtyřmi černými příčnými *břevny*.

V průběhu 18. století¹⁰¹ začal být štít kladen do knížecího pláště, vycházejícího z knížecí koruny. V liechtensteinské heraldice nemáme doklady pro použití dalších honosných kusů (nepočítáme-li občas se objevující stuhu s heslem: „FIDELITATE ET LABORE“¹⁰² a jednou zaznamenanou figuru štítonoše v podobě gryfu¹⁰³ a orla¹⁰⁴).

„Z heraldického hlediska je zajímavé, že Liechtensteinové nikdy neužívali ani přílby s klenoty, ani štítonoše“, píše Milan M. Buben¹⁰⁵, ale tak úplně pravda to není. První zachycený znak s klenoty je snad někdy z konce 17. století¹⁰⁶: na štítě Gundakarovy linie je položena knížecí koruna a na ní trojice korunovaných helmů s příkrývadly, první klenot tvoří složená orlí křídla (= Liechtenstein), druhý klenot sestává z dvojice buvolích rohů posázených ze stran vždy pěti praporky, mezi rohy je jedno paví pero (= Opavsko), třetí klenot představuje trojice (1-2) loveckých trubek (= Krnovsko). Přestože kolem štítu je kolana řádu Zlatého rouna (musel tedy

vzniknout po roce 1697), nedokážeme jej přesněji datovat.

V Horním zámku v Náměšti na Hané je umístěna rytina erbovního vývodu Bonaventury Marie hraběnky z Harrachu, jejíž matkou byla Marie Elenonora z Liechtensteina. Rytina uvádí, že vznikla na základě vývodu úředně potvrzeného 6. března 1752. Bonaventurina matka, děd Antonín Florian, praděd Hartman a prapraděd Gundakar jsou tu reprezentováni znakem tvořeným obvyklým (tj. dnes užívaným) liechtensteinským štítem - pouze slezská orlice není korunovaná a u Gundakara a Hartmana je zřejmě omylem červená (tinktura naznačuje šrafování). Na štítě je knížecí koruna a na ní čtyři korunované helmy, jejichž červeno-zlatá příkrývadla tvoří jeden plášť. Klenoty (zprava): 1. zlato-červené dělené orlí křídlo; 2. zlaté buvolí rohy vždy s pěti praporky střídavě třemi červenými a dvěma zlatými, mezi rohy paví kyta; 3. tři zlaté lovecké trubky (1-2); 4. zlatá orlice s červenými křídly (= Ostfriesland). Gundakarovi předky pak symbolizuje původní rodový znak Liechtensteinů.

ZKRATKY

MZA = Moravský zemský archiv, Brno (LVZSB = Listiny vrchního zemského soudu v Brně, G 6; RAC = Rodinný archiv Collaltů, G 169; RASR = Rodinný archiv Salm-Reifferscheidů, Rájec, G 150) / SÚA = Státní ústřední archiv, Praha (A1 = Autografy I.; ÚDZ-L = Úřad desk zemských – Listiny) / SZM = Slezské zemské muzeum, Opava (SOSP = Sbirka odlišných slezských pečeti) / ZAO = Zemský archiv v Opavě (AS = Slezský stavovský archiv; HŮKOK = Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krmovského)

POZNÁMKY

- /1 Tato studie zpřístupňuje (a rozvíjí) poznatky z naší stejnojmenné ročníkové práce (rkp., Opava, Slezská univerzita 1999, 72 s.), která je dostupná též na internetové stránce věnované Liechtensteinům (<http://nebesky.tripod.com/liechtenstein.htm>). Za pomoc se sháněním zahraniční literatury děkujeme Dr. Karlu Müllerovi, Mgr. Jiřimu Nezhybovi, Mgr. Petře Pavlišťkové a Dr. Evelině Oberhammer.
- /2 Stručný přehled literatury o dějinách rodu z 16.-18. století přináší Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Bd. XV.* Wien 1866, s. 117-118; pro 16.-17. století detailně Gustav WILHELM, *Fürst Karl von Liechtenstein und seine genealogischen und heraldischen Bestrebungen. Die Entwicklung des Wappens der Fürsten von Liechtenstein.* Neues Jahrbuch der Heraldisch-genealogischen Gesellschaft „Adler“ III, 2, 1947-1950, s. 5-14.
- /3 C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 138-139; Konrad Blažek, *Der Adel von Oesterreichisch-Schlesiens. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Bd. IV/11.* Nürnberg 1885 (reprint: Neustadt an der Aisch 1977), s. 42-43, tab. 22-23; Rudolf Johann Graf MERAUGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel. J. Siebmacher's großes Wappenbuch. Bd. IV/9.* Nürnberg 1886 (reprint: Neustadt an der Aisch 1979), s. 195, tab. 84; Heindrich Edlen von KADICH – Conrad BLAŽEK, *Der mährische Adel. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Bd. IV/10.* Nürnberg 1899 (reprint: Neustadt an der Aisch 1979), s. 69-70, tab. 55; *Zum Wappen der Fürsten von und zu Liechtenstein.* Mittheilungen des Heraldischen Vereins „Zum Kleeblatt“ in Hannover 24, 1913, s. 92; nejnověji např.: Harald WANGER, *Die Regierenden Fürsten von Liechtenstein.* Triesen 1995, s. 194-196.
- /4 Např.: August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika. II. Část zvláštní.* Praha 1925 (reprint: Praha 1996), s. 509; Milan M. BUBEN, *Liechtensteinové. I-II. část.* Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku 11, 1995, č. 49; 50, s. 108-120; 99-111.
- /5 (Hermann GROTE), *Das fürstlich Liechtensteinische Wappen.* Numismatischer Anzeiger 4, 1873, s. 34-36; Konrad BLAŽEK, *Der abgestorbene Adel der preußischen Provinz Schlesien un der Oberlausitz. Teil 2. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Bd. VI/8.* Nürnberg 1890 (reprint: Neustadt an der Aisch 1977), s. 75, tab. 48-49 a podle něj: Johann Evangelista KIRNBAUER von Erzstätt, *Niederösterreichischer Adel, J. Siebmacher's großes Wappenbuch. Teil 1, A-R.* Nürnberg 1909 (reprint: Neustadt an der Aisch 1983), s. 271-272, tab. 141-142.
- /6 Karel SCHWARZENBERG, *Heraldika čili Přehled její teorie se zřetelem k Čechám na vývojovém základě. Doplňky a rejstřík.* Premie IV. ročníku bulletinu Heraldika. Jilové u Prahy 1971, s. [8].
- /7 G. WILHELM, *Fürst Karl.* Tytéž informace nově: Gustav WILHELM, *Sichst hie diß Wappen abgemalt. Die Entwicklung des fürstlichen Wappens.* In: Evelin OBERHAMMER (ed.), *Der ganze Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in der frühen Neuzeit.* Wien – München 1990, s. 204-212. V našem textu dále odkazujeme pouze na tuto novější verzi studie, přestože většinu informací lze nalézt i v textu z roku 1950.
- /8 Tomáš KREJČÍK, *Erb knížat z Lichtenštejna.* Zprávy brněnské pobočky České numismatické společnosti 1979, č. 31, srpen – příloha Heraldické znaky na mincích 3, s. [I]-[IV].
- /9 František CHOCHOLATÝ, *Vývoj zemského znaku země opavské.* Heraldica viva. Sborník příspěvků z konference českých, moravských a slezských heraldiků, konané ve dnech 7.-8. června 1991 v Pardubicích. Pardubice 1992, s. 41-50.
- /10 K liechtensteinskému mincování viz F. FRIDENSBURG – H. SIEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen der Neuren Zeit.* Breslau 1901, s. 55, tab. 37-38; česky František PAPOUŠEK, *Mince, bony, medaile, vyznamenání a řády opavských a krnovských knížat z Lichtenštejna.* Slezský numismatik. 5. (1956), 6. (1957), 8. (1957), 11. (1958) zpráva numismatického kroužku při Slezském muzeu v Opavě; nejnověji Jean-Paul DIVO, *Die Münzen und Medaillen der Fürsten von Liechtenstein.* Triesen 2000. Kromě mincí shromážděných v Numismatické sbírce SZM jsme pracovali především s textem: Alexander MISSONG, *Die Münzen des Fürstenhauses Liechtenstein.* Numismatische Zeitschrift 14, 1882, s. 109-190 (též separát, reprint: Vaduz 1983), jenž popisuje a vyobrazuje všechny mince, na které se zde odvoláváme (kvůli stručnosti jsme tedy vypustili všechny další odkazy na tuto publikaci).
- /11 Evelin OBERHAMMER, *Das Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein.* Scriptorium. Zeitschrift des Verbandes österreichischer Archivare 24, 1981, s. 165-184; Evelin OBERHAMMER, *Das Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein.* Archives et Bibliothèques de Belgique 62, 1991, s. 467-485.
- /12 Detlev SCHWENNICKE, *Europäische Stammtafeln. Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten. Neue Folge. Bd. III/1.* Marburg 1984, Taf. 30-41; Gustav WILHELM, *Stammtafel des fürstlichen Hauses von und zu Liechtenstein.* [Vaduz 1975]. K dějinám rodu viz dále Jacob (von) FALKE, *Geschichte des fürstlichen Hauses von Liechtenstein. Bd. I-III.* Wien 1868, 1877, 1882 (reprint: Vaduz 1984); v češtině populárně: M. BUBEN, *Liechtensteinové*; RF (Radek FUKALA), *Liechtenstein.* Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 10. Ostrava 1998, s. 90-108; z modernější literatury vychází Thomas WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“.* In: Andrea Komlosyová - Václav Bůžek - František Svátek (edd.), *Kultury na hranici - Jižní Čechy, Jižní Morava, Waldviertel, Weinviertel.* Wien, 1995, s. 215-222, tam také přehled novějších prací německé provenience. Novodobá genealogie: Vladimír POUZAR a kol., *Almanach českých šlechtických rodů.* Praha 2001, s. 214-231.
- /13 Herbert MITSCHA-MÄRHEIM, *Zur Geschichte der älteren Liechtensteiner und ihres Besitzes in Niederösterreich.* Jahrbuch der Heraldisch-Genealogischen Gesellschaft „Adler“ III, 8, 1971-1973, s. 19-46.

- /14 J. FALKE, *Geschichte I*, s. 4-5, tam také pověst o původu Liechtensteiniů z moravské vsi Vilémovice.
- /15 Hieronymus MEGISER, *Genealogia Illustrissima Familiae Lichtensteiniana a Niclspurg*. Ingolstadii 1631 (práce vznikla roku 1617, neměli jsme k dispozici tisk z roku 1631, ale dobový opis, uložený: ZAO, Jesuité v Opavě, kart. 25, i. č. 434, sign. Fasc. 2006/1).
- /16 Gustav PFEIFER, *Liechtenstein-Karneid, Liechtenstein-Nikolsburg und Li(e)chtenstein*. Adler. Zeitschrift für Genealogie und Heraldik. Bd. 19 (33), 1997-1998, s. 105-117.
- /17 G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 204.
- /18 H. MITSCHA-MÄRHEIM, *Zur Geschichte*.
- /19 G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 204, obr. 52.
- /20 Gustav Wilhelm uvádí, že v routách se nacházejí lilie, reprodukce ale jednoznačně ukazuje heraldické růže.
- /21 G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 205; H. MITSCHA-MÄRHEIM, *Zur Geschichte* dává Albrechtův znak do souvislosti se znakem pánů z Arnsteinu.
- /22 Alfred Anthony Ritter von SIEGENFELD, *Innerösterreichische Rosensiegel*. Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft „Adler“ Neue Folge, 5-6, 1895, s. 461-484; Hermann REICHERT, *Rosensiegel Ulrichs von Liechtenstein*. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich 46-47, 1981, s. 425-440.
- /23 Anton Frhn von PANTZ, *Heraldische Denkmale der Kirchen zu Murau*. Monatsblatt der Heraldisch-genealogischen Gesellschaft „Adler“ 11 (1931-1934), 1931, č. 9-10 (609-610), s. 106.
- /24 Friedrich von WALDBOTT-BASSENHEIM, *Steirmärkisches Wappenbuch von Z. Bartsch vom Jahre 1567*. Heraldisch-genealogische Zeitschrift 2, 1872, S. 72-74.
- /25 Claudia BRINKER - Martin LASSNER, *Die Manessische Liederhandschrift in Zürich*. Zürich 1991.
- /26 *Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte VI*. München 1973, sl. 1003.
- /27 Praměny k počátkům liechtensteinských dějin na Moravě: Bertold BRETHERL (ed.), *Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414*. Reichenberg - Komotau 1930; Metoděj ZEMEK – Adolf TUREK, *Regesta listin z lichtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173-1526*. Sborník archivních prací 33, 1983, s. 149-296 (1173-1490), 483-527 (1491-1526); Jan BISTRICKÝ – František SPURNÝ – Ludvík VÁCLAVEK – Metoděj ZEMEK (edd.), *Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu. I. (1173-1380)*. Brno 1991. Rozsáhlou excerpce má MZA, Josef Pilnáček, pozůstalost, G 73, kart. 13, i. č. 29.
- /28 Eduard WIDMOSER - Werner KÖFLER (edd.), *Botenbuch der Bruderschaft St. Christoph auf dem Arlberg*. Innsbruck-München, 1976.
- /29 Charlotte BECHER - Ortwin GAMBER (edd.), *Die Wappenbücher Herzog Albrechts VI. von Österreich - Ingeram-Codex der ehem. Bibliothek Cotta*. Wien - Köln - Graz, 1986 (Jahrbuch der Heraldisch-Genealogischen Gesellschaft „Adler“ III, 13, 1984/85, s. 28-29).
- /30 Otfried NEUBECKER, *Le grand livre de l'heraldique. L'histoire, l'art et la science du blason*. Bruxelles 1988, s. 15 (fotoreprodukce z turnajové knihy Viléma IV. Bavorského, Bayerische Staatsbibliothek, München, Cgm. 2800, p. 9).
- /31 Karel MARÁZ, *K vývoji pečeti na Moravě*. In: Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550. II. Brno. Brno 1999, s. 618 = MZA, Premonstráti Klášterní Hradisko E55, sign. J 38 (1. března 1519); ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, sig. A VII a 25/2 (1526).
- /32 SZM-SOSP č. 491 (1590).
- /33 E. OBERHAMMER, *Der ganze Welt*, fototab. 11.
- /34 Bartholoměj PAPROCKÝ z Glohol a Paprocké Woly, *Zrčadło Slawného Margkrabství Morawského*. Olomouc 1593 (reprint: Ostrava 1993), list CXLIIIb (transkribce do současného pravopisu).
- /35 Tak alespoň určuje korunu Jozef NOVÁK, *Rodové erby na Slovensku I. Kubinyho zbirka pečati*. Martin 1980, s. 156-157 (tab. XXII, č. 3), přestože Liechtensteiniům nikdy nebyl hraběcí stav udělen. Podle pečeti z roku 1603 je na obroučce koruny umístěno pět viditelných jetelových listů resp. liliových květů, nikoli tedy devět viditelných hrotů s perlami, což je podoba hraběcí koruny, která se prosadila v 18. stol.
- /36 Antonín Haas (ed.), *Archiv Žerotínsko-Vrbský. Listiny a listy z let 1497-1624*. Praha 1948, s. 173-174 a 191 (pečeť z 1. listopadu 1598 a 23. dubna 1601); SÚA-A1, kart. 32. i. č. 893 (6. července 1603); G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 205 (29. září 1606).
- /37 K historii liechtensteinského palatinátu v Karlově (1607-1712) i Gundakarově (1633-1806) linii viz Jürgen ARNDT, *Hoffpalzgrafen-Register. Bd. I*. Neustadt an der Aisch 1964.
- /38 A. von SIEGENFELD, *Das Stadtwappen von Feldsberg*. Monatsblatt der kais. kön. Heraldischen Gesellschaft „Adler“ 6 (1906-1910), 1909, č. 41 (341), s. 329-333. V dalším textu zbytečně neopakujeme odkaz na dvě základní kompendia k české komunální heraldice: Jiří ČÁREK, *Městské znaky v českých zemích*. Praha 1985; Aleš ZELENKA, *Sudetendeutsches Wappenlexikon. Ortswappen aus Böhmen, Mähren und Sudetenscheslesien*. Passau 1985. Totéž platí o A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II*.
- /39 Friederike GOLDMANN a kol., *Österreichisches Städtebuch. Bd. IV. Die Städte Niederösterreichs. Teil 2*. Wien 1976, s. 280; ke znaku pánů von Mistelbach: Herbert von MITSCHA-MÄRHEIM, *Die Herren von Mistelbach in Niederösterreich*. Monatsblatt der Heraldisch-Genealogischen Gesellschaft „Adler“ 11 (1931-1934), 1933, č. 35-36 (635-636), s. 357-374.
- /40 T. KREJČÍK, *Erb knížat*, s. [II]; stejně G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 206.
- /41 G. WILHELM, *Fürst Karl*, s. 8, obr. 2. Správnou identifikaci znaků českých měst provedl Gustav Wilhelm s pomocí Josefa Pilnáčka.
- /42 Ke znaku Úsova nejnověji Karel MÜLLER, *Pečeti, znak a prapor města Úsova*, Střední Morava 2, 1996, č. 2, s. 82-83.
- /43 G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 207.
- /44 Edmund Wilhelm BRAUN (ed.), *Urkunde über die Verleihung des Fürstentums Troppau*. Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens 9, 1914 (= Festschrift anlässlich der Dreihundertfeier der am 4. Jänner 1614 erfolgten Verleihung des Herzogtums Troppau an das Fürstenhaus Liechtenstein. Troppau 1914), s. 73-77.
- /45 Karel MÜLLER, *Heraldická symbolika Slezska*. In: Slezsko. Opava 1992, s. 89-92; F. CHOCHOLATÝ, *Vývoj zemského*.
- /46 G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 207-208, obr. 56 a fototab. 16.
- /47 Pořadí barev u znaku Opavska se z estetických důvodů na některých variantách mění.
- /48 Používáme tu termín knížecí čepice i v tomto případě, kdy je čapka převýšena jedním obloukem, teprve při existenci dvou perlami posázených oblouků se podle nás jedná o knížecí korunu.
- /49 *Stamm- und Wappenbuch des Esaiaß Jessenski von Groß Jessen*, S. 27, uložený pod signaturou 41-6-3 ve Fürstlich Liechtensteinsche Bibliothek ve Vaduzu; G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 207, fototab. 15; k památníku viz Ernst von HARTMANN-FRANZESHULD – Moritz Maria von WEITENHILLER, *Heraldische Handschriften. I. Stammbücher*. Heraldisch-genealogischen Zeitschrift, Organ des Heraldisch-genealogischen Vereins „Adler“ 9-10 (= Jahrbuch des Heraldischen Vereins „Adler“ 6-7), 1879-1880 (1881), s. 26-66; Josef PILNÁČEK, *Památník Ezaiáše Jesenského z Velké Jeseně 1599-1631*. Časopis Rodopisné společnosti československé 14, 1942, s. 11-15 (avizovaný druhý díl článku nebyl publikován); o osobě Izajáše Jesenského viz Miloslav OKÁL (ed.): *Melpomenina pol'nica. Jesenskovi v 16. a 17. století*. Martin 1986; F. FRIDENSBURG, *Schlesiens neuere Münzgeschichte - Codex diplomaticus Silasiae. Bd. XIX*. Breslau 1899, s. 204 a 241.

- /50 K existenci této důležité památky nás dovedl nejasný náčrtek v SZM, Ing. Jan Havlica (požůstalost), E VI, i. č. 1284-1325; Metoděj ZEMEK (red.), *Hustopeče. Dějiny města*. Hustopeče 1972, s. 41 uvádí, že deska byla na tehdejší Kovářskou bránu připevněna „ještě roku 1600“, což je vzhledem k použitému znaku nesmysl.
- /51 K. SCHWARZENBERG, *Heraldika. Doplnky*, s. [8].
- /52 G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 208-209.
- /53 Rudolf GNEVKOW-BLUME, *Die Wappen der Herren von Kuenring*. Unsere Heimat. Monatsblatt des Vereins für Landeskunde und Heimatschutz von Niederösterreich und Wien 5, 1932 (separát, 10 s.).
- /54 C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 139 tento omyl dokonce zdůvodňuje jako heraldické vyjádření saských panství Liechtensteinů (příčemž žádná taková panství nikdy neexistovala).
- /55 ZAO-AS, i. č. 577 (27. května 1622).
- /56 MZA-RAC, i. č. 1737 / 34-35 (3. července 1623).
- /57 SÚA-A1, kartr. 32, i. č. 893 (26. listopadu 1622).
- /58 K. MÜLLER, *Heraldická symbolika*, s. 91.
- /59 *La Toison d'or. Cinq Siècles d'Art et d'Histoire. Exposition 14 juillet - 30 septembre 1962. Catalogue*. Bruges 1962, s. 44; v češtině František LOBKOWICZ, *Zlaté rouno v Čechách*. Heraldika a genealogie 24, 1991, s. 181-281 (zjm. 273-274).
- /60 SZM-SOSP, č. 752 (2. září 1623); Mojmir ŠVÁBENSKÝ, *Listina Karla z Lichtenštejna z roku 1625 pro Valtice*. Jižní Morava 32, 1993, s. 199-205 (28. června 1625).
- /61 E. OBERHAMMER, *Der ganze Welt*, s. 186.
- /62 G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 209-211.
- /63 ZAO-AS, i. č. 586 (26. srpna 1632); SZM-SOSP, č. 753 (23. dubna 1632); MZA-RAC, i. č. 1737 / 52 (8. července 1636, použito ovšem otcovo pečatidlo!); ZAO-SOP, i. č. 101 (1641), i. č. 100 (1642).
- /64 ZAO-AS, i. č. 596 (24. března 1685); SZM-SOSP, č. 480 (1710).
- /65 SZM-SOSP, č. 481 (1709).
- /66 SZM-SOSP, č. 477 (1723); č. 575 (1722).
- /67 ZAO-AS, i. č. 844 (Pühony a nálezy knížectví krnovského 1686-1740).
- /68 Johann Georg Adam Freiherr von HOHENECK, *Die löbliche Herren Herren Staende des Erz-Herzogthum Oesterreich ob der Ennß als: Praelaten, Herren, Ritter und Staete Oder Genealog- und Historische Beschreibung. I. Theil*. Passau 1727, s. 595-639 přináší vyobrazení liechtensteinského znaku se zlatým (!) boskovickým hřebenem, stejně C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 136, tento omyl má hezkou (ovšem používanou!) paralelu v pernštýjském znaku erbu Lobkoviců, kde byla stříbrná tinktura také nahrazena zlatou. HOHENECK vyobrazuje liechtensteinský znak s ještě jednou raritou - krnovská trubka je zavěšena na stříbrném háčku.
- /69 SZM-SOSP, č. 492 (1610).
- /70 MZA-RAC, i. č. 1737 / 44-45 (19. září 1624), i. č. 1737 / 5-6 (24. listopadu 1627).
- /71 SÚA-A1, kart. 32, i. č. 893 (2. června 1630), SZM-SOSP, č. 386 (1631), č. 755 (23. dubna 1632).
- /72 Josef MORR, *Ein literarisches Mausoleum des Troppauer Jesuitenkollegiums aus dem Jahre 1643 für den Fürsten Maximilian von Liechtenstein*. Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens 9, 1914, s. 3-28.
- /73 E. OBERHAMMER, *Der ganze Welt*, fototab. 11.
- /74 SZM-SOSP, č. 754 (23. dubna 1632).
- /75 Tomáš KALINA (ed.), *Moravské zemské desky. Kraj brněnský III*. Praha 1950, s. 313: „hrabě v Ritperku“.
- /76 H. GROTE, *Stammtafeln*. Leipzig 1877 (reprint: Leipzig 1990), s. 182; W. RENTZMANN, *Numismatisches Wappen-Lexicon des Mittelalters und der Neuzeit. Staaten und Städtewappen. I (tab.)-II (rejstřík)*. Halle 1924, tab. 1 (č. 235), tab. 4 (č. 225).
- /77 Thomas WINKELBAUER, *Das „Fürstentum Liechtenstein“ in Südmähren und Mährisch Kromau (bzw. Liechtenstein) als Residenzstadt Gundakers von Liechtenstein und seines Sohnes Ferdinand*. Opera historica 5, 1996, s. 309-334. Moravské knížectví Liechtenstein není jediným formálním územním celkem v Česku, v pobělohorské době vzniklo několik takových útvarů (Frydlant, Náměšť, Hodonín), zřejmě jako součást pokusu zapojit ve větší míře České království do Římsko-německé říše, většina těchto útvarů existovala (i formálně) krátkou dobu, snad proto tomuto jevu doposud nebyla věnována pozornost, jakou by si zasloužil. Heraldicky k tomu Karel kníže ze SCHWARZENBERGU, *Znaky českých vévodství*. Erbovní knížka na rok 1940, s. 9-26.
- /78 G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 211
- /79 To nastoluje zajímavou otázku po vztahu a identitě toho, co ve znaku „má být“ a co v něm reálně „je“.
- /80 MZA-RAC, i. č. 1985 (14. října 1672 a 6. května 1674).
- /81 Znak je shodný, pomineme-li tu zvláštnost, že srdeční štítek je vytesán prázdný a opavské pole má v levé půli dvě břevna - zřejmě zkomolené damaskování.
- /82 SZM-SOSP, č. 487 (nedatovaná pečeť s opisem: „MAXIMILIAN FVRST VON VND ZV LIECHTENSTEIN“).
- /83 SÚA-ÚDZ-L, testament z 22. března 1703.
- /84 Wilhelm PFEIFER, *Das Fürstenhaus Liechtenstein in Nordböhmen*. Backnang 1984, s. 59.
- /85 SZM-SOSP, č. 553 (1715); další výskyt pečeti: SZM-SOSP, č. 750 (1716); MZA-RASR, kart. 15, i. č. 100 (13. května 1719).
- /86 MZA-RASR, kart. 15, i. č. 100 (13. května 1719).
- /87 H. GROTE, *Stammtafeln*, s. 115 také interpretuje I. pole štítu znaku Liechtensteinů jako znak Rietbergu!
- /88 MZA-RASR, kart. 15, i. č. 100 (13. května 1719); další výskyt pečeti: SZM-SOSP, č. 751 (8. ledna 1723), č. 483 (1726).
- /89 MZA-LVZSB, kart. 27, i. č. 463 (16. září 1733); bez značení tinktur: ZAO-HÚKOK, kart. 290, i. č. 1755 (30. června 1753).
- /90 SZM-SOSP, č. 479 (1746).
- /91 *Geschichts-, Geschlechts- und Wappen- Kalender auf das Jahr 1737; 1756*. Nürnberg 1737, s. 44, 94-95, tab. LXXII. Tento text považuje 4. pole za znak alpského panství Schellenberg, což je nepochybně omyl, ovšem zajímavý; opakuje ho např. i Vojtěch KRÁL z Dobré Vody, *Heraldika. Souhrn pravidel a předpisův znakových*. Praha 1900, s. 134.
- /92 Beata LIPCZYŃSKA, *Barokowa panorama Śląska. Malowidla Felixa Antona Schefflera w gmachu uniwersytetu wrocławskiego*. Roczniki sztuki śląskiej 16, 1997, s. 117-139.
- /93 Rietberg představoval dědictví, které Anežce z Ostfrieslandu náleželo po matce Valpurze z Rietbergu.
- /94 Poměrně vzácné užití ostruhových koleček dokládá Stanislav KASÍK, *Heraldická výzdoba Růžové zahrady děčínského zámku*. Heraldika a genealogie 15, 1982, s. 181-196.
- /95 Pierre RATON, *Les Institutions de la Principauté de Liechtenstein*. Paris 1949, s. 216.
- /96 Znakový zákon z 30. června 1982 (Liechtensteinisches Landesgesetzblatt 1982, Nr. 58) - za informaci děkuji Dr. Karlu Müllerovi.
- /97 B. LIPCZYŃSKA, *Barokowa panorama*, s. 122.
- /98 ZAO-AS, i. č. 884 (Zemské desky knížectví opavského 1793-1801), i. č. 885 (Zemské desky knížectví opavského 1801-1802), i. č. 959 (Zemské desky knížectví krnovského 1793-1803), i. č. 960 (Zemské desky knížectví krnovského 1803-1820); neobvyklosti v

liechtensteinském znaku si všímá jedině František CHOCHOLATÝ, *Die heraldische Verzierung der Landtafelbücher des Fürstentums Troppau*. Adler. Zeitschrift für Genealogie und Heraldik. Bd. 15 (29), 1989-1990, S. 197-206.

/99 Adolf B. KRÁL, *Heraldická kuriozita – pohřební štít z Vranova u Brna*. Vlastivědný věstník moravský 43, 1991, s. 22-25.

/100 ZAO-AS, i. č. 886 (Zemské desky knížectví opavského 1802-1807).

/101 Poprvé na pečeti Josefa Václava, viz MZA-LVZSB, kart. 27, i. č. 463 (16. září 1733).

/102 O s hesly spojené emblematické Liechtensteinů viz A. MISSONG, *Die Münzen* a G. WILHELM, *Fürst Karl*, s. 13.

/103 G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 207.

/104 C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 139 uvádí podle: Otto Titan von HEFNER, *Die Wappen der deutschen Landesfürsten. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*. Nürnberg 1854 (reprint: Neustadt an der Aisch 1981), tab. 111 liechtensteinský znak z roku 1790: rodový štít s knížecí korunou je umístěn na prsou císařského dvouhlavého orla.

/105 M. BUBEN, *Liechtensteinové*, s. 117.

/106 G. WILHELM, *Sichst hie*, s. 210, obr. 59. Wilhelm klade vyobrazení zhruba k roku 1623, vzhledem k přítomnosti řádu Zlatého rouna to ovšem není možné, prvním komu tento znak mohl patřit, byl od roku 1697 kníže Antonín Florian.

ILUSTRACE:

1/ Reverz tolaru Karla z Liechtensteina (1614).

2/ Návrh standarty Karla z Liechtensteina (1614-1615).

3/ Znak Karla z Liechtensteina z erbovníku Izajáše Jesenského (1615).

4/ Oficiální podoba dnešního znaku Liechtensteinského knížectví (1982).

O AUTOROVI

Jiří J. K. Nebeský (*1974), studuje Slezskou univerzitu v Opavě, v oblasti heraldiky publikuje především texty o funerálních erbovních vývodech. • e-mail: jjknebesky@seznam.cz, web: www.sweb.cz/jjkn